

॥ समर्थ रामदासांचा दासबोध दशक १८ ॥

दशक अठरावा । । : । बहुजिनसी
समास पहिला । । : । बहुदेवस्थाननाम
॥ श्रीरामसमर्थ ॥
तुज नमूं गजवदना । तुझा महिमा कळेना ।
विद्या बुद्धि देसी जना । लाहानथोरांसी ॥ १ ॥
तुज नमूं सरस्वती । च्यारी वाचा तुझेन स्फूर्ती ।
तुझे निजरूप जाणती । ऐसे थोडे ॥ २ ॥
धन्य धन्य चतुरानना । तां केली सृष्टीरचना ।
वेद शास्त्रें भेद नाना । प्रगट केले ॥ ३ ॥
धन्य विष्णु पाळण करिसी । येकांशें सकळ जीवांसी ।
वाढविसी वर्तविसी । जाणजाणों ॥ ४ ॥
धन्य धन्य भोओळाशंकर । जयाच्या देण्यास नाही पार ।
रामनाम निरंतर । जपत आहे ॥ ५ ॥
धन्य धन्य इंद्रदेव । सकळ देवांचाहि देव ।
इंद्रलोकीचें वैभव । काये म्हणौनि सांगावें ॥ ६ ॥
धन्य धन्य येमधर्म । सकळ जाणती धर्माधर्म ।
प्राणीमात्राचें वर्म । ठाई पाडिती ॥ ७ ॥
वेंकटेंसी महिमा किती । भले उभ्यां अन्न खाती ।
वडे धिरडीं स्वाद घेती । आतळस आपालांचा ॥ ८ ॥
धन्य तूं वो बनशंकरी । उदंड शाखांचिया हारी ।
विवरविवरों भोजन करी । ऐसा कैचा ॥ ९ ॥
धन्य भीम गोलांगुळा । कोरवड्यांच्या उदंड माळा ।
दहि वडे खातां सकळां । समाधान होये ॥ १० ॥
धन्य तूं खंडेराया । भंडारें होये पिंवळी काया ।
कादिभरीत रोटगे खाया । सिद्ध होती ॥ ११ ॥
धन्य तुळजाभोवानी । भक्तां प्रसन्न होते जनीं ।
गुणवैभवास गणी । ऐसा कैचा ॥ १२ ॥
धन्य धन्य पांडुरंग । अखंड कथेचा होतो धिंग ।
तानमानें रागरंग । नाना प्रकारीं ॥ १३ ॥
धन्य तूं गा क्षत्रपाळा । उदंड जना लाविला चाळा ।
भावें भक्ति करितां फळा । वेळ नाही ॥ १४ ॥
रामकृष्णादिक अवतार । त्यांचा महिमा अपार ।
उपासनेस बहुत नर । तत्पर जाले ॥ १५ ॥
सकळ देवांचे मूळ । तो हा अंतरात्माचि केवळ ।
भूमंडळीं भोग सकळ । त्यासीच घडे ॥ १६ ॥
नाना देव होऊन बैसला । नाना शक्तिरूपें जाला ।
भोक्ता सकळ वैभवाला । तोचि येक ॥ १७ ॥

याचा पाहावा विचार । उदंड लांबला जोजार ।
होती जाती देव नर । किती म्हणोनि ॥ १८ ॥
कीर्ति आणि अपकीर्ति । उदंड निंदा उदंड स्तुती ।
सर्वत्रांची भोगप्राप्ती । अंतरात्मासीच घडे ॥ १९ ॥
कोण देहीं काये करितो । कोण देहीं काये भोगितो ।
भोगी त्यागी वीतरागी तो । येकचि आत्मा ॥ २० ॥
प्राणी साभिमानें भुलले । देह्याकडे पाहात गेले ।
मुख्य अंतरात्मास चुकलें । अंतरी असोनी ॥ २१ ॥
आरे या आत्मयाची चळवळ पाहे । ऐसा भूमंडळीं कोण आहे ।
अगाध पुण्यें अनुसंधान राहे । कांहींयेक ॥ २२ ॥
त्या अनुसंधानासरिसें । जळोनी जाईजे किल्मिषें ।
अंतरनिष्ठ ज्ञानी ऐसे । विवरोन पाहाती ॥ २३ ॥
अंतरनिष्ठ तितुके तरले । अंतरभ्रष्ट तितुके बुडाले ।
बाह्यात्कारें भरंगळले । लोकाचारें ॥ २४ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
बहुदेवस्थाननिरूपणनाम समास पहिला ॥

समास दुसरा । । : । सर्वज्ञसंगनिरूपण
॥ श्रीरामसमर्थ ॥
नेणपणें जालें तें जालें । जालें तें होऊन गेलें ।
जाणतेपणें वर्तलें । पाहिजे नेमस्त ॥ १ ॥
जाणत्याची संगती धरावी । जाणत्याची सेवा करावी ।
जाणत्याची सद्बुद्धि घ्यावी । हळुहळु ॥ २ ॥
जाणत्यापासीं लेहों सिकावें । जाणत्यापासीं वाचूं सिकावें ।
जाणत्यापासीं पुसावें । सकळ कांहीं ॥ ३ ॥
जाणत्यास करावा उपकार । जाणत्यास झिजवावें शरीर ।
जाणत्याचा पाहावा विचार । कैसा आहे ॥ ४ ॥
जाणत्याचे संगतीनें भजावें । जाणत्याचे संगतीनें झिजावें ।
जाणत्याचे संगतीनें रिझावें । विवरविवरों ॥ ५ ॥
जाणत्याचे गावें गाणें । जाणत्यापासीं वाजवणें ।
नाना आळाप सिकणें । जाणत्यापासीं ॥ ६ ॥
जाणत्याचे कासेसी लागावें । जाणत्याचें औषध घ्यावें ।
जाणतां सांगेल तें करावें । पथ्य आधीं ॥ ७ ॥
जाणत्यापासीं परीक्षा सिकणें । जाणत्यापासीं तालिम करणें ।
जाणत्यापासीं पोहणें । अभ्यासावें ॥ ८ ॥
जाणता बोलेले तैसें बोलावें । जाणता सांगेल तैसें चालावें ।
जाणत्याचें ध्यान घ्यावें । नाना प्रकारीं ॥ ९ ॥
जाणत्याच्या कथा सिकाव्या । जाणत्याच्या युक्ति समजाव्या ।
जाणत्याच्या गोष्टी विवराव्या । सकळ कांहीं ॥ १० ॥

जाणत्याचे पेंच जाणावे। जाणत्याचे पीळ उकलावे ।
 जाणता राखेल तैसे राखावे। लोक राजी ॥ ११ ॥
 जाणत्याचे जाणावे प्रसंग। जाणत्याचे घ्यावे रंग ।
 जाणत्याचे स्फूर्तीचे तरंग। अभ्यासावे ॥ १२ ॥
 जाणत्याचा साक्षेप घ्यावा। जाणत्याचा तर्क जाणावा ।
 जाणत्याचा उल्लेख समजावा। न बोलतांचि ॥ १३ ॥
 जाणत्याचें धूर्तपण। जाणत्याचें राजकारण ।
 जाणत्याचें निरूपण। ऐकत जावें ॥ १४ ॥
 जाणत्याची कवित्वें सिकावीं। गद्यें पद्यें वोळखावी ।
 माधुर्यवचनें समजावीं। अंतर्यामीं ॥ १५ ॥
 जाणत्याचें पाहावे प्रबंद। जाणत्याचे वचनभेद ।
 जाणत्याचे नाना संवाद। बरे शोधावे ॥ १६ ॥
 जाणत्याची तीक्ष्णता। जाणत्याची सहिष्णता ।
 जाणत्याची उदारत। समजोन घ्यावी ॥ १७ ॥
 जाणत्याची नाना कल्पना। जाणत्याची दीर्घ सूचना ।
 जाणत्याची विवंचना। समजोन घ्यावी ॥ १८ ॥
 जाणत्याचा काळ सार्थक। जाणत्याचा अध्यात्मविवेक ।
 जाणत्याचे गुण अनेक। आवधेच घ्यावे ॥ १९ ॥
 जाणत्याचा भक्तिमार्ग। जाणत्याचा वैराग्ययोग ।
 जाणत्याचा अवघा प्रसंग। समजोन घ्यावा ॥ २० ॥
 जाणत्याचें पाहावें ज्ञान। जाणत्याचें सिकावें ध्यान ।
 जाणत्याचें सूक्ष्म चिन्ह। समजोन घावें ॥ २१ ॥
 जाणत्याचें अलिप्तपण। जाणत्याचें विदेहलक्षण ।
 जाणत्याचें ब्रह्मविवरण। समजोन घ्यावें ॥ २२ ॥
 जाणत येक अंतरात्मा। त्याचा काये सांगावा महिमा ।
 विद्याकळागुणसीमा। कोणें करावी ॥ २३ ॥
 परमेश्वरांचे गुणानुवाद। अखंड करावा संवाद ।
 तेंणेंकरितां आनंद। उदंड होतो ॥ २४ ॥
 परमेश्वरें निर्मिलें तें। अखंड दृष्टीस पडतें ।
 विवरविवरों समजावें तें। विवेकी जनीं ॥ २५ ॥
 जितुकें कांहीं निर्माण जालें। तितुकें जगदेश्वरें निर्मिलें ।
 निर्माण वेगळें केलें। पाहिजे आधीं ॥ २६ ॥
 तो निर्माण करतो जना। परी पाहों जातां दिसेना ।
 विवेकबळें अनुमाना। आणीत जावा ॥ २७ ॥
 त्याचें अखंड लागतां ध्यान। कृपाळूपणें देतो आशन ।
 सर्वकाळ संभाषण। तदांशेंचि करावें ॥ २८ ॥
 ध्यान धरीना तो अभक्त। ध्यान धरील तो भक्त ।
 संसारापासुनी मुक्त। भक्तांस करी ॥ २९ ॥
 उपासनेचे सेवटीं। देवां भक्तां अखंड भेटीं ।
 अवुभवी जाणेल गोष्टी। प्रत्ययाची ॥ ३० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 सर्वज्ञसंगनिरूपणनाम समास दुसरा ॥

समास तिसरा। । : । निस्पृहशिकवण

। । । । ॥ श्रीराम ॥
 दुल्लभ शरीरीं दुल्लभ आयुष्य। याचा करूं नये नास ।
 दास म्हणे सावकास। विवेक करावा ॥ १ ॥
 न पाहातां उत्तम विवेक। अवघा होतो अविवेक ।
 अविवेकें प्राणी रंक। ऐसा दिसे ॥ २ ॥
 हें आपलें आपण केलें। आळसें उदास नागविलें ।
 वाईट संगतीनें बुडविलें। देखत देखतां ॥ ३ ॥
 मूर्खपणाचा अभ्यास जाला। बाष्कळपणें घातला घाला ।
 काम चांडाळा उठिला। तरुणपणीं ॥ ४ ॥
 मूर्ख आळसी आणि तरुणा। सर्वांविषीं दैन्यवाणा ।
 कांहीं मिळेना कोणा। काये म्हणावें ॥ ५ ॥
 जें जें पाहिजे तें तें नाहीं। अन्नवस्त्र तेंहि नाहीं ।
 उत्तम गुण कांहींच नाहीं। अंतर्यामीं ॥ ६ ॥
 बोलतां येना बैसतां येना। प्रसंग कांहींच कळेना ।
 शरीर मन हें वळेना। अभ्यासाकडे ॥ ७ ॥
 लिहिणें नाहीं वाचणें नाहीं। पुसणें नाहीं सांगणें नाहीं ।
 नेमस्तपणाचा अभ्यास नाहीं। बाष्कळपणें ॥ ८ ॥
 आपणांस कांहींच येना। आणी सिकविलेंहि मानेना ।
 आपण वेडा आणि सज्जना। बोल ठेवी ॥ ९ ॥
 अंतरी येक बाहेरी येक। ऐसा जयाचा विवेक ।
 परलोकाचें सार्थक। कैसें घडे ॥ १० ॥
 आपला संसार नासला। मनामधें प्रस्तावला ।
 तरी मग अभ्यास केला। पाहिजे विवेकाचा ॥ ११ ॥
 येकाग्र करूंनिया मन। बळेंचि धरावें साधन ।
 येत्नीं आळसाचें दर्शन। होऊंच नये ॥ १२ ॥
 अवगुण अवधेचि सांडावे। उत्तम गुण अभ्यासावे ।
 प्रबंद पाठ करीत जावें। जाड अर्थ ॥ १३ ॥
 पदप्रबंद श्लोकप्रबंद। नाना धाटी मुद्रा छंद ।
 प्रसंगज्ञानेंचि आनंद। होत आहे ॥ १४ ॥
 कोणे प्रसंगीं काये म्हणावें। ऐसें समजोन जाणावें ।
 उगेंचि वाउगें सिणावें। कासयासी ॥ १५ ॥
 दुसऱ्याचें अंतर जाणावें। आदर देखोन म्हणावें ।
 जें आठवेल तें गावें। हें मूर्खपण ॥ १६ ॥
 जयाची जैसी उपासना। तेंचि गावें चुकावेना ।
 रागज्ञाना ताळज्ञाना। अभ्यासावें ॥ १७ ॥
 साहित संगीत प्रसंग मानें। करावीं कथेंचीं घमशानें ।
 अर्धांतर श्रवणमननें। काढीत जावें ॥ १८ ॥
 पाठ उदंडचि असावें। सर्वकाळ उजळीत जावें ।
 सांगितलें गोष्टीचें असावें। स्मरण अंतरीं ॥ १९ ॥
 अखंड येकांत सेवावा। ग्रन्थमात्र धांडोळावा ।
 प्रचित येईल तो घ्यावा। अर्थ मनीं ॥ २० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 निस्पृहशिकवणनिरूपणनाम समास तिसरा ॥

समास चौथा । । । । देहदुर्लभनिरूपण
। । । । श्रीराम ॥
देह्याकरितां गणेशपूजन । देह्याकरितां शारदावंदन ।
देह्याकरितां गुरु सज्जन । संत श्रोते ॥ १ ॥
देह्याकरितां कवित्वे चालती । देह्याकरितां अधेने करिती ।
देह्याकरितां अभ्यासिती । नाना विद्या ॥ २ ॥
देह्याकरितां ग्रंथलेखन । नाना लिपीवोळखण ।
नाना पदार्थशोधन । देह्याकरितां ॥ ३ ॥
देह्याकरितां माहाज्ञानी । सिद्ध सधु ऋषी मुनी ।
देह्याकरितां तीर्थाटणीं । फिरती प्राणी ॥ ४ ॥
देह्याकरितां श्रवण घडे । देह्याकरितां मननीं पवाडे ।
देह्याकरितां देहीं आतुडे । मुख्य परमात्मा ॥ ५ ॥
देह्याकरितां कर्ममार्ग । देह्याकरितां उपासनामार्ग ।
देह्याकरितां ज्ञानमार्ग । भूमंडळीं ॥ ६ ॥
योगी वीतरागी तापसी । देह्याकरितां नाना सायासी ॥
देह्याकरितां आत्मयासी । प्रगटणें घडे ॥ ७ ॥
येहलोक आणि परलोक । देह्याकरितां सकळ सार्थक ।
देह्येविण निरार्थक । सकळ कांहीं ॥ ८ ॥
पुरस्चरणें अनुष्ठानें । गोरांजनें धूम्रपानें ।
सीतोष्ण पंचाग्नी साधणें । देह्याकरितां ॥ ९ ॥
देह्याकरितां पुण्यसीळ । देह्याकरितां पापी केवळ ।
देह्याकरितां अनर्गळ । सुचिस्मंत ॥ १० ॥
देह्याकरितां अवतारी । देह्याकरितां वेषधारी ।
नाना बंडे पाषांडे करी । देह्याकरितां ॥ ११ ॥
देह्याकरितां विषयभोग । देह्याकरितां सकळ त्याग ।
होती जाती नाना रोग । देह्याकरितां ॥ १२ ॥
देह्याकरितां नवविधा भक्ती । देह्याकरितां चतुर्विधा मुक्ती ।
देह्याकरितां नाना युक्ती । नाना मते ॥ १३ ॥
देह्याकरितां दानधर्म । देह्याकरितां नाना वर्म ।
देह्याकरितां पूर्वकर्म । म्हणती जनीं ॥ १४ ॥
देह्याकरितां नाना स्वार्थ । देह्याकरितां नाना अर्थ ।
देह्याकरितां होईजे वेर्थ । आणी धन्य ॥ १५ ॥
देह्याकरितां नाना कळा । देह्याकरितां उणा आगळा ।
देह्याकरितां जिव्हाळा । भक्तिमार्गाचा ॥ १६ ॥
नाना सन्मार्गसाधनें । देह्याकरितां तुटती बंधनें ।
देह्याकरितां निवेदनें । मोक्ष लाभे ॥ १७ ॥
देहे सकळामधें उत्तमु । देहीं राहिला आत्मारामु ।
सकळां घटीं पुरुषोत्तमु । विवेकी जाणती ॥ १८ ॥
देह्याकरितां नाना कीर्ती । अथवा नाना अपकीर्ती ।
देह्याकरितां होती जाती । अवतारमाळिका ॥ १९ ॥
देह्याकरितां नाना भ्रम । देह्याकरितां नाना संभ्रम ।
देह्याचेन उत्तमोत्तम । भोगिती पदे ॥ २० ॥
देह्याकरितां सकळ कांहीं । देह्याविण कांहीं नाही ।

आत्मा विरे ठाई ठाई । नव्हताच जैसा ॥ २१ ॥
देहे परलोकींचें तारूं । नाना गुणांचा गुणागरु ।
नाना रत्नांचा विचारु । देह्याचेनी ॥ २२ ॥
देह्याचेन गायेनकळा । देह्याचेन संगीतकळा ।
देह्याचेन अंतर्कळा । ठाई पडे ॥ २३ ॥
देहे ब्रह्मांडाचें फळ । देहे दुल्लभचि केवळ ।
परी या देह्यास निवळ । उमजवावें ॥ २४ ॥
देह्याकरितां लहनथोर । करिती आपुलाले व्यापार ।
त्याहिमधें लाहानथोर । कितीयेक ॥ २५ ॥
जे जे देहे धरुनी आले । ते ते कांहीं करुन गेले ।
हरिभजनें पावन जाले । कितीयेक ॥ २६ ॥
अष्टधा प्रकृतीचें मूळ । संकल्परूपचि केवळ ।
नाना संकल्पें देहेफळ । घेऊन आलें ॥ २७ ॥
हरिसंकल्प मुळीं होता । तोचि फळीं पाहावा आतां ।
नाना देह्यांतरीं तत्वता । शोधितां कळे ॥ २८ ॥
वेलाचे मुळीं बीज । उदकरूप वेली समज ।
पुढें फळामधें बीज । मुळींच्या अंशें ॥ २९ ॥
मुळाकरितां फळ येतें । फळाकरितां मूळ होतें ।
येणेंकरितां होत जातें । भूमंडळ ॥ ३० ॥
असो कांहीं येक करणें । कैसें घडे देह्याविणें ।
देहे सर्थकीं लावणें । म्हणजे बरें ॥ ३१ ॥
आत्म्याकरितां देहे जाला । देह्याकरितां आत्मा तगला ।
उभययोगें उदंड चालिला । कार्यभाग ॥ ३२ ॥
चोरुन गुप्तरूपें करावें । तें आत्मयासी पडे ठावें ।
कर्तुत्व याचेन स्वभावे । सकळ कांहीं ॥ ३३ ॥
देह्यामधें आत्मा असतो । देहे पूजितां आत्मा तोषतो ।
देहे पीडितां आत्मा क्षोभतो । प्रत्यक्ष आतां ॥ ३४ ॥
देह्यावेगळी पूजा पावेना । देह्याविण पूजा फावेना ।
जनीं जनार्दन म्हणोनी जना । संतुष्ट करावें ॥ ३५ ॥
उदंड प्रगटला विचार । धर्मस्थापना तदनंतर ।
तेथेंच पूजेस अधिकार । पुण्यशरीरीं ॥ ३६ ॥
सगट भजन करूं येतें । तरी मूर्खपण आंगीं लागतें ।
गाढवासी पूजितां कळतें । काये त्याला ॥ ३७ ॥
पूज्य पूजेसी अधिकार । उगेचि तोषवावे इतर ।
दुखऊं नये कोणाचें अंतर । म्हणजे बरें ॥ ३८ ॥
सकळ जगदांतरींचा देव । क्षोभता राहाव्या कोठें ठाव ।
जनावेगळा जनास उपाव । आणीक नाही ॥ ३९ ॥
परमेश्वराचे अनंत गुण । मनुष्यें काये सांगावी खूण ।
परंतु अध्यात्मग्रंथश्रवण । होतां उमजे ॥ ४० ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
देहदुर्लभनिरूपणनाम समास चौथा ॥

समास पांचवा । । । । करंटपरीक्षानिरूपण
। । । । श्रीराम ॥

धान्य उदंड मोजिलें । परी त्या मापें नाही भक्षिलें ।
 विवरल्यविण तैसैं जालें । प्राणीमात्रासी ॥ १ ॥
 पाठ म्हणतां आवरेना । पुसतां कांहींच कळेना ।
 अनुभव पाहातां अनुमानास । मधें पडें ॥ २ ॥
 शब्दरत्नं परीक्षावी । प्रत्ययाचीं पाहोन घ्यावी ।
 येर ते अवधीं सांडावीं । येकीकडे ॥ ३ ॥
 नावरूप आवधें सांडावें । मग अनुभवास मांडावें ।
 सार असार येकचि करावें । हें मूर्खपण ॥ ४ ॥
 लेखकें कुळ समजवावें । किंवा उगेंच वाचावें ।
 येणें दृष्टांतें समजावें । कोणींतरी ॥ ५ ॥
 जेथें नाही समजावीस । तेथें आवधी कुसमुस ।
 पुसों जातां वसवस । वक्ता करी ॥ ६ ॥
 नान शब्द येकवटिले । प्रचीतीवीण उपाव केले ।
 परी ते अवधेचि वेर्थ गेले । फडप्रसंगीं ॥ ७ ॥
 पसेवरी वैरण घातलें । तांतडीनें जातें वोडिलें ।
 तेणें पीठ बारीक आलें । हें तो घडेना ॥ ८ ॥
 घांसामागें घांस घातला । आवकाश नाही चावायाला ।
 अवघा बोकणा भरिला । पुढें कैसें ॥ ९ ॥
 ऐका फडनिशीचें लक्षण । विरंग जाऊं नेदी क्षण ।
 समस्तांचें अंतःकर्ण । सांभाळीत जावें ॥ १० ॥
 सूक्ष्म नामें सुखें घ्यावीं । तितुकीं रूपें वोळखावीं ।
 वोळखोन समजवावीं । श्रोतयांसी ॥ ११ ॥
 समशा पुरतां सुखी होती । श्रोते अवधे आनंदती ।
 अवधे क्षणक्षणा वंदिती । गोसावियांसी ॥ १२ ॥
 समशा पुरतां वंदिती । समशा न पुरतां निंदिती ।
 गोसांवी चिणचिण करिती । कोण्या हिशेबें ॥ १३ ॥
 शुध सोनें पाहोन घ्यावें । कसीं लाउनी तावावें ।
 श्रवणमननें जाणावें । प्रत्ययासी ॥ १४ ॥
 वैद्याची प्रचित येना । वेधा परती होयेना ।
 आणी रागेजावें जना । कोण्या हिशेबें ॥ १५ ॥
 खोटें कोठेंचि चालेना । खोटें कोणास मानेना ।
 याकारणें अनुमाना । खरें आणावें ॥ १६ ॥
 लिहिणें न येतां व्यापार केला । कांहीं येक दिवस चालिला ।
 पुसता सुरनीस भेटला । तेव्हां खोटें ॥ १७ ॥
 सर्व आवधें हिशेबीं ठावें । प्रत्यय साक्षीनें बोलावें ।
 मग सुरनीसैं काये करावें । सांगाना ना ॥ १८ ॥
 स्वये आपणचि गुंते । समजावीस कैसे होते ।
 नेणतां कोणीयेक ते । आपदों लागती ॥ १९ ॥
 बळेंविण युद्धास गेला । तो सर्वस्वें नागवला ।
 शब्द ठेवावा कोणाला । कोण कैसा ॥ २० ॥
 जे प्रचीतीस आलें खरें । तेंचि घ्यावें अत्यादरें ।
 अनुभवेविण जें उत्तरें । तें फलकटें जाणावीं ॥ २१ ॥
 सिकऊं जातां राग चढे । परंतु पुढें आदळ घडे ।

खोटा निश्चय तात्काळ उडे । लोकामधें ॥ २२ ॥
 खरें सांडुनी खोटें घेणें । भकाधेस काये उणें ।
 त्रिभुवनीं नारायणे । न्याय केला ॥ २३ ॥
 तो न्याय सांडितां सेवटीं । अवधें जगचि लागे पाठीं ।
 जनीं भंडभांडों हिंपुटीं । किती व्हावें ॥ २४ ॥
 अन्यायें बहुतांस पुरवलें । हें देखिलें ना ऐकिलें ।
 वेडें उगेंचि भरीं भरलें । असत्याचे ॥ २५ ॥
 असत्य म्हणिजे तेंचि पाप । सत्य जाणावें स्वरूप ।
 दोहींमधें साक्षप । कोणाचा करावा ॥ २६ ॥
 मायेमधें बोलणें चालणें साचें । माया नस्तां बोलणें कैचें ।
 याकारणें निशब्दाचें । मूळ शोधावें ॥ २७ ॥
 वच्यांश जाणोनि सांडावा । लक्ष्यांश विवरोन घ्यावा ।
 याकारणें निशब्द मुळाचा गोवा । आढळेना ॥ २८ ॥
 अष्टधा प्रकृती पूर्वपक्ष । सांडून अलक्षीं लावावें लक्ष ।
 मननसीळ परम दक्ष । तोचि जाणे ॥ २९ ॥
 नाना भूस आणि कण । येकचि म्हणणें अप्रमाण ।
 रस चोवडिया कोण । शाहाणा सेवी ॥ ३० ॥
 पिंडीं नित्यानित्य विवेक । ब्रह्मांडीं सारासार अनेक ।
 सकळ शोधूनियां येक । सार घ्यावें ॥ ३१ ॥
 मायेकरितां कोणीयेक । अन्वय आणि वीतरेक ।
 ते माया नस्तां विवेक । कैसा करावा ॥ ३२ ॥
 तत्त्वं तत्त्व शोधावें । माहांवाकी प्रवेशावें ।
 आत्मनिवेदनं पावावें । समाधान ॥ ३३ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 करंटपरीक्षानिरूपणनाम समास पांचवा ॥

समास सहावा । । । । उत्तमपुरुषनिरूपण

। । । । श्रीराम ॥

नाना वस्त्रें नाना भूषणें । येणें शरीर श्रृंगारणें ।
 विवेकें विचारें राजकरणें । अंतर श्रृंगारिजे ॥ १ ॥
 शरीर सुंदर सतेज । वस्त्रें भूषणें केले सज्ज ।
 अंतरीं नस्तां च्यातुर्यबीज । कदापि शोभा न पवे ॥ २ ॥
 तुंड हेंकाड कठोर वचनी । अखंड तोले साभिमानी ।
 न्याय नीति अंतःकर्णीं । घेणार नाही ॥ ३ ॥
 तन्हे सीम्रकोपी सदा । कदापि न धरी मर्यादा ।
 राजकारण संवादा । मिळोंचि नेणें ॥ ४ ॥
 ऐसैं लौद बेडमानी । कदापि सत्य नाही वचनीं ।
 पापी अपस्मार जनीं । राक्षस जाणावें ॥ ५ ॥
 समयासारिखा समयो येना । नेम सहसा चलेना ।
 नेम धरितां राजकारणा । अंतर पडे ॥ ६ ॥
 अति सर्वत्र वर्जावें । प्रसंग पाहोन चालावें ।
 हटनिग्रहीं न पडावें । विवेकीं पुरुषें ॥ ७ ॥
 बहुतचि करितां हट । तेथें येऊन पडेल तट ।
 कोणीयेकाचा सेवट । जाला पाहिजे ॥ ८ ॥

बरें ईश्वर आहे साभिमानी । विशेष तुळजाभवानी ।
 परंतु विचार पाहोनी । कार्ये करणें ॥ १ ॥
 अखंडचि सावधाना । बहुत काये करावी सूचना ।
 परंतु कांहीं येक अनुमाना । आणिलें पाहिजे ॥ १० ॥
 समर्थापासीं बहुत जन । राहिला पाहिजे साभिमान ।
 निश्चळ करूनियां मन । लोक असती ॥ ११ ॥
 म्लेच दुर्जन उदंड । बहुतां दिसाचें माजलें बंड ।
 याकारणें अखंड । सावधान असावें ॥ १२ ॥
 सकळकर्ता तो ईश्वर । तेणें केला अंगिकारुं ।
 तथा पुरुषाचा विचारु । विरुअळा जाणे ॥ १३ ॥
 न्याय नीति विवेक विचार । नाना प्रसंगप्रकार ।
 परीक्षिणें परांतर । देणें ईश्वराचें ॥ १४ ॥
 माहायत्न सावधपणें । समई धारिष्ट धरणें ।
 अद्भूतचि कार्य करणें । देणें ईश्वराचें ॥ १५ ॥
 येश कीर्ति प्रताप महिमा । उत्तम गुणासी नाही सीमा ।
 नाही दुसती उपमा । देणें ईश्वराचें ॥ १६ ॥
 देव ब्रह्मण आचार विचार । कितेक जनासी आधार ।
 सदा घडे परोपकार । देणें ईश्वराचें ॥ १७ ॥
 येहलोक परलोक पाहाणें । अखंड सावधपणें राहाणें ।
 बहुत जनाचें साहाणें । देणें ईश्वराचें ॥ १८ ॥
 देवाचा कैपक्ष घेणे । ब्रह्माणाची चिंता वाहाणें ।
 बहु जनासी पाळणें । देणें ईश्वराचें ॥ १९ ॥
 धर्मस्थापनेचे नर । ते ईश्वराचे अवतार ।
 जाले आहेत पुढें होणार । देणें ईश्वराचें ॥ २० ॥
 उत्तम गुणाचा ग्राहिक । तर्क तीक्ष्ण विवेक ।
 धर्मवासना पुण्यश्लोक । देणें ईश्वराचें ॥ २१ ॥
 सकळ गुणांमधें सार । तजविजा विवेक विचार ।
 जेणें पाविजे पैलपार । अरत्रपरत्रीचा ॥ २२ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 उत्तमपुरुषनिरूपणनाम समास सहावा ॥

समास सातवा । । । । जनस्वभावनिरूपण

। । । । श्रीराम ॥

जनाचा लालची स्वभाव । आरंभीं म्हणती देव ।
 म्हनिजे मला कांहीं देव । ऐसी वासना ॥ १ ॥
 कांहींच भक्ती केली नस्तां । आणी इच्छिती प्रसन्नता ।
 जैसें कांहींच सेवा न करिता । स्वामीस मागती ॥ २ ॥
 कष्टेविण फळ नाही । कष्टेविण राज्य नाही ।
 केल्याविण होत नाही । साध्य जनीं ॥ ३ ॥
 आळसें काम नसतें । हें तों प्रत्ययास येतें ।
 कष्टाकडे चुकावितें । हीन जन ॥ ४ ॥
 आधीं कष्टाचें दुःख सोसिति । ते पुढें सुखाचें फळ भोगिती ।
 आधीं आळसें सुखावती । त्यासी पुढें दुःख ॥ ५ ॥
 येहलोक अथवा परलोक । दोहिंकडे सारिखाच विवेक ।

दीर्घ सूचनेचें कौतुक । कळलें पाहिजे ॥ ६ ॥
 मेळविती तितुकें भक्षिती । ते कठीण काळीं मरोन जाती ।
 दीर्घ सूचनेनें वर्तती । तेचि भले ॥ ७ ॥
 येहलोकींचा संचितार्थ । परलोकींचा परमार्थ ।
 संचितेविण वेर्थ । जीत मेलें ॥ ८ ॥
 येकदां मेल्यानें सुटेना । पुन्हा जन्मोजन्मीं यातना ।
 आपणास मारी वांचविना । तो आत्महत्यारा ॥ ९ ॥
 प्रतिजन्मीं आत्मघात । कोणें करावें गणीत ।
 याकारणें जन्ममृत्यु । केवी चुके ॥ १० ॥
 देव सकळ कांहीं करितो । ऐसें प्राणीमात्र बोलतो ।
 त्याचे भेटीचा लाभ तो । अकस्मात जाला ॥ ११ ॥
 विवेकाच लाभ घडे । जेणें परमात्मा ठाई पडे ।
 विवेक पाहातां सांपडे । विवेकीं जनीं ॥ १२ ॥
 देव पाहातां आहे येक । परंतु करितो अनेक ।
 त्या अनेकास येक । म्हणों नये कीं ॥ १३ ॥
 देवाचें कर्तृत्व आणि देव । कळला पाहिजे अभिप्राव ।
 कळल्याविण कितेक जीव । उगेच बोलती ॥ १४ ॥
 उगेच बोलती मूर्खपणें । शाहाणपण वाढायाकारणें ।
 त्रुप्तिलागीं उपाव करणें । ऐसें जालें ॥ १५ ॥
 जेही उदंड कष्ट केले । ते भाग्य भोगून ठेले ।
 येर ते बोलतचि राहिले । करंटे जन ॥ १६ ॥
 करंट्याचें करंट लक्षण । समजोन जाती विचक्षण ।
 भरल्याचें उत्तम लक्षण । करंट्यास कळेना ॥ १७ ॥
 त्याची पैसावली कुबुद्धी । तेथें कैची असेल शुद्धी ।
 कुबुद्धी तेचि सुबुद्धी । ऐसी वाटे ॥ १८ ॥
 मनुष्य शुद्धीस सांडावें । त्याचें काये खरें मानावें ।
 जेथे विचाराच्या नावें । सुन्याकार ॥ १९ ॥
 विचारें येहलोक परलोक । विचारें होतसे सार्थक ।
 विचारें नित्यानित्य विवेक । पाहिला पाहिजे ॥ २० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 जनस्वभावनिरूपणनाम समास सातवा ॥

समास आठवा । । । । अंतर्देवनिरूपण

। । । । श्रीराम ॥

ब्रह्म निराकार निश्चळ । आत्म्यास विकार चंचळ ।
 तथास म्हणती सकळ । देव ऐसें ॥ १ ॥
 देवाचा ठावचि लागेना । येक देव नेमस्त कळेना ।
 बहुत देवीं अनुमानेना । येक देव ॥ २ ॥
 म्हणोनी विचार असावा । विचारें देव शोधावा ।
 बहुत देवांचा गोवा । पडोंचि नये ॥ ३ ॥
 देव क्षत्रीं पाहिला । त्यासारिखा धातूचा केला ।
 पृथ्वीमधें दंडक चालिला । येणें रीतीं ॥ ४ ॥
 नाना प्रतिमादेवाचें मूळ । तो हा क्षत्रदेवचि केवळ ।
 नाना क्षत्रें भूमंडळ । शोधून पाहावें ॥ ५ ॥

क्षत्रदेव पाषाणाचा । विचार पाहातां तयाचा ।
 तंत लागला मुळाचा । अवताराकडे ॥ ६ ॥
 अवतारी देव संपले । देहे धरुनी वर्तोन गेले ।
 त्याहून थोर अनुमानले । ब्रह्मा विष्णु महेश ॥ ७ ॥
 त्या तिही देवांस ज्याची सत्ता । तो अंतरात्माचि पाहातां ।
 कर्ता भोक्ता तत्त्वता । प्रतक्ष आहे ॥ ८ ॥
 युगानयुगें तिन्ही लोक । येकचि चालवी अनेक ।
 हा निश्चयाचा विवेक । वेदशास्त्रीं पाहावा ॥ ९ ॥
 आत्मा वर्तवितो शरीर । तोचि देव उत्तरोत्तर ।
 जाणीवरूपें कळिवर । विवेकें वर्तवी ॥ १० ॥
 तो अंतर्देव चुकती । धांवा घेऊन तीर्था जाती ।
 प्राणी बापुडे कष्टती । देवास नेणतां ॥ ११ ॥
 मग विचारिती अंतःकर्णी । जेथें तेथें धोंडा पाणी ।
 उगेंचि वणवण हिंडोनि । काये होतें ॥ १२ ॥
 ऐसा ज्यासी विचार कळला । तेणें सत्संग धरिला ।
 सत्संगें देव सांपडला । बहुत जनासी ॥ १३ ॥
 ऐसीं हे विवेकाचीं कामें । विवेकी जाणतील नेमें ।
 अविवेकी भुलले भ्रमें । त्यांस हें कळेना ॥ १४ ॥
 अंतरवेधी अंतर जाणे । बाहेरमुद्रा कांहींच नेणें ।
 म्हणोन विवेकी शाहणे । अंतर शोधिती ॥ १५ ॥
 विवेकेंविण जो भाव । तो भावचि अभाव ।
 मुखस्य प्रतिमा देव । ऐसें वचन ॥ १६ ॥
 पाहात समजत सेवटा गेला । तोचि विवेकी भला ।
 तत्त्वं सांडुनी पावला । निरंजनी ॥ १७ ॥
 आरे जें आकारासी येतें । तें अवघेंच नासोन जतें ।
 मग गल्बल्यावेगळें तें । परब्रह्म जाणावें ॥ १८ ॥
 चंचळ देव निश्चळ ब्रह्म । परब्रह्मीं नाहीं भ्रम ।
 प्रत्ययज्ञानें निभ्रम । होईजेतें ॥ १९ ॥
 प्रचीतीविण जें केलें । तें तें अवघें वर्ध गेलें ।
 प्राणी कष्टकष्टोंचि मेलें । कर्मकचाटें ॥ २० ॥
 कर्मावेगळें न व्हावें । तरी देवास कासया भजावें ।
 विवेकी जाणती स्वभावें । मूर्ख नेणे ॥ २१ ॥
 कांहीं अनुमानलें विचारें । देव आहे जगदांतरे ।
 सगुणाकरितां निर्धारें । निर्गुण पाविजे ॥ २२ ॥
 सगुण पाहातां मुळास गेला । सहजचि निर्गुण पावला ।
 संगत्यागें मोकळा जाला । वस्तुरूप ॥ २३ ॥
 परमेश्वरीं अनुसंधान । लावितां होईजे पावन ।
 मुख्य ज्ञानेंचि विज्ञान । पाविजेतें ॥ २४ ॥
 ऐसीं हे विवेकाचीं विवर्णें । पाहावीं सुचित अंतःकर्णें ।
 नित्यानित्य विवेकश्रवणें । जगदोधार ॥ २५ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 अंतर्देवनिरूपणनाम समास आठवा ॥

समास नववा । । । । निद्रानिरूपण

। । । । श्रीराम ॥
 वंदूनियां आदिपुरुष । बोलों निद्रेचा विळास ।
 निद्रा आलियां सावकास । जाणार नाहीं ॥ १ ॥
 निद्रेनें व्यापिली काया । आळस आंग मोडे जांभया ।
 तेणेंकरितां बैसावया । धीर नाहीं ॥ २ ॥
 कडकडां जांभया येती । चटचटां चटक्या वाजती ।
 डकडकां डुकल्या देती । सावकास ॥ ३ ॥
 येकाचे डोळे झांकती । येकाचे डोळे लागती ।
 येक ते वचकोन पाहाती । चहुंकडे ॥ ४ ॥
 येक उलथोन पडिले । तिहीं ब्रह्मविणे फोडिले ।
 हुडकाचे टुकडे जाले । सुधी नाहीं ॥ ५ ॥
 येक टेंकोन बैसले । तेथेंचि घोरों लागले ।
 येक उताणे पसरलें । सावकास ॥ ६ ॥
 कोणी मुकुंडी घालिती । कोणी कानवडें निजती ।
 कोणी चक्री फिरती । चहुंकडे ॥ ७ ॥
 येक हात हालविती । येक पाये हालविती ।
 येक दांत खाती । कर्कराटें ॥ ८ ॥
 येकांचीं वस्त्रें निघोनि गेलीं । ते नागवींच लोळों लागलीं ।
 येकांचीं मुंडासीं गडबडलीं । चहुंकडे ॥ ९ ॥
 येक निजेलीं अव्यावेस्तें । येक दिसती जैसीं प्रेते ।
 दांत पसरुनी जैसीं भूतें । वाईट दिसती ॥ १० ॥
 येक वोसणतचि उठिले । येक अंधारीं फिरों लागले ।
 येक जाऊन निजेले । उकरड्यावरी ॥ ११ ॥
 येक मडकीं उतरिती । येक भोई चांचपती ।
 येक उठोन वाटा लागती । भलतीकडे ॥ १२ ॥
 येक प्राणी वोसणाती । येक फुंदफुंदों रडती ।
 येक खदखदां हासती । सावकास ॥ १३ ॥
 येक हाका मारूं लागले । येक बोंबलित उठिले ।
 येक वचकोन राहिले । आपुले ठाई ॥ १४ ॥
 येक क्षणक्षणा सुरडती । येक डोई खाजविती ।
 येक कढों लागती । सावकास ॥ १५ ॥
 येकाच्या लाळा गळाल्या । येकाच्या पिका सांडल्या ।
 येकी लघुशंका केल्या । सावकास ॥ १६ ॥
 येक राउत सोडिती । येक कर्पट ढेंकर देती ।
 येक खांकरुनी थुंकिती । भलतीकडे ॥ १७ ॥
 येक हागती येक वोकिती । येक खोंकिती येक सिंकिती ।
 येक ते पाणी मागती । निदसुय्या स्वरें ॥ १८ ॥
 येक दुस्वप्नें निर्बुजले । येक सुस्वप्नें संतोषले ।
 येक ते गाढमुढी पडिले । सुषुप्तिमधें ॥ १९ ॥
 इकडे उजेडाया जालें । कोणहीं पढणें आरंभिलें ।
 कोणीं प्रातस्मरामि मांडिलें । हरिकिर्तन ॥ २० ॥
 कोणीं आठविल्या ध्यानमूर्ति । कोणीं येकांतीं जप करिती ।
 कोणी पाठांतर उजळिती । नाना प्रकारें ॥ २१ ॥

नाना विद्या नाना कळा । आपलाल्या सिकती सकळा ।
तानमानें गायेनकळा । येक गाती ॥ २२ ॥
मागें निद्रा संपली । पुढें जागृती प्राप्त जाली ।
वेवसाई बुद्धी आपुली । प्रेरिते जाले ॥ २३ ॥
जाता तत्वे सांडून पळाला । तुर्यैपैलिकडे गेला ।
आत्मनिवेदने जाला । ब्रह्मरूप ॥ २४ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
निद्रानिरूपणनाम समास नववा ॥

समास दहावा । । । । श्रोताअवलक्षणनिरूपण
। । । । श्रीराम ॥
कोणीयेका कार्याचा साक्षप । कांहीं तऱ्ही घडे विक्षेप ।
काळ साहे तें आपेंआप । होत जातें ॥ १ ॥
कार्यभाग होत चालिला । तेणें प्राणी शोक जाला ।
विचारहि सुचों लागला । दिवसेंदेवस ॥ २ ॥
कोणीयेक प्राणी जन्मासी येतो । कांहीं तऱ्ही काळ साहे होतो ।
दुःखाउपरी सुख देतो । देव कृपाळुपणें ॥ ३ ॥
अवघाचि काळ जरी सजे । तरी अवघेचि होती राजे ।
कांहीं सजे कांहीं न सजे । ऐसें आहे ॥ ४ ॥
येकलोक अथवा परलोक । साधतां कोणीयेक विवेक ।
अद्भूत होये स्वाभाविक । देणें ईश्वराचें ॥ ५ ॥
ऐकल्याविण कळलें । शिकल्याविण शहाणपण आलें ।
देखिलें ना ऐकिलें । भूमंडळीं ॥ ६ ॥
सकळ कांहीं ऐकतां कळे । कळतां कळतां वृत्ति निवळे ।
नेमस्त मनामधें आकळे । सारासार ॥ ७ ॥
श्रवण म्हणजे ऐकावें । मनन म्हणजे मनीं धरावें ।
येणें उपायें स्वभावे । त्रयलोक्य चाले ॥ ८ ॥
श्रवणाआड विक्षेप येती । नाना जिनस सांगो कित्ती ।
सावध असतां प्रत्यय येती । सकळ कांहीं ॥ ९ ॥
श्रवणीं लोक बैसले । बोलतां बोलतां येकाग्र जाले ।
त्याउपरी जे नूतन आले । ते येकाग्र नव्हेती ॥ १० ॥
मनुष्य बाहेर हिंडोनी आलें । नाना प्रकारीचें ऐकिलें ।
उदंड गलबलू लागलें । उगें असेना ॥ ११ ॥
प्रसंग पाहोन चालती । ऐसे लोक थोडे असती ।
श्रवणीं नाना विक्षेप होती । ते हे ऐका ॥ १२ ॥
श्रवणीं बैसले ऐकाया । अडों लागलीसें काया ।
येती कडकडां जांभया । निद्राभरें ॥ १३ ॥
बैसले सुचित करुनि मना । परी तें मनचि ऐकेना ।
मागें होतें ऐकिलें नाना । तेंचि धरुनी बैसले ॥ १४ ॥
तत्पर केलें शरीर । परी मनामधें आणीक विचार ।
कल्पना कल्पी तो विस्तार । कित्ती म्हणौनि सांगावा ॥ १५ ॥
जें जें कांहीं श्रवणीं पडिलें । तितुकें समजोन विवरलें ।
तरीच कांहीं सार्थक जालें । निरूपणीं ॥ १६ ॥
मन दिसतें मां धरावें । ज्याचें त्यानें आवरावें ।

आवरून विवेकें धरवें । अर्थातरीं ॥ १७ ॥
निरूपणीं येऊन बैसला । परी तो उदंड जेऊन आला ।
बैसतांच कासाविस जाला । त्रुषाकांत ॥ १८ ॥
आधीं उदक आणविलें । घळघळां उदंड घेतलें ।
तेणें मळमळू लागलें । उठोनी गेला ॥ १९ ॥
कर्पट ढेंकर उचक्या देती । वारा सरतां मोठी फजिती ।
क्षणक्षणा उठोनी जाती । लघुशकेसी ॥ २० ॥
दिशेनें कासाविस केला । आवघेंचि सांडून धांविला ।
निरूपणप्रसंगीं निघोन गेला । अखंड ऐसा ॥ २१ ॥
दृष्टांती कांहीं अपूर्व आलें । अंतःकर्ण तेथेंचि राहिलें ।
कोठवरी काये वाचिलें । कांहीं कळेना ॥ २२ ॥
निरूपणीं येऊन बैसला । तो विंचुवें फणकाविला ।
कैचें निरूपण जाला । कासाविस ॥ २३ ॥
पोटामधें तिडिक उठिली । पाठीमधें करक भरली ।
चालक चिखल्या पुळी जाली । बैसवेना ॥ २४ ॥
पिसोळा चाऊन पळाला । तेणें प्राणी दुश्चीत जाला ।
कोणें नेटें गलबला केला । तेथेंचि धावें ॥ २५ ॥
विषइ लोक श्रवणीं येती । ते बायेकांकडेच पाहाती ।
चोरटे लोक चोरून जाती । पादरक्षा ॥ २६ ॥
होये नव्हे वादवेवाद । तेणें उदंड जाला खेद ।
सिव्या गाळी अप्रमाद । होतां चुकला ॥ २७ ॥
कोणी निरूपणीं बैसती । सावकस गोष्टी लाविती ।
हरिदास ते रें रें करिती । पोटासाठीं ॥ २८ ॥
बहुत जाणते मिळाले । येकापुढें येक बोले ।
लोकांचे आशये राहिले । कोण जाणे ॥ २९ ॥
माझें होये तुझें नव्हे । ऐसी अखंड जयास सवे ।
न्याये नीति सांडून धावे । अन्यायाकडे ॥ ३० ॥
आपल्य थोरपणासाठीं । अच्यावाच्या तोंड पिटी ।
न्याये नाहीं ते सेवटीं । परम अन्याई ॥ ३१ ॥
येकेकडे अभिमान उठे । दूसरेकडे उदंड पेटे ।
ऐसे श्रोते खरे खोटे । कोण जाणे ॥ ३२ ॥
म्हणोन जाणते विचक्षण । तें आधींच धरिती नेणेपण ।
मूर्ख टोणपा आपण । कांहींच नाहीं ॥ ३३ ॥
आपणाहून देव थोर । ऐसा जयास कळला विचार ।
सकळ कांहीं जगदांतर । तेहिं राखावें ॥ ३४ ॥
सभेमधें कळहो जाला । शब्द येतो जाणत्याला ।
अंतरे राखों नाहीं सिकला । कैसा योगी ॥ ३५ ॥
वैर करितां वैरचि वाढे । आपणास दुःख भोगणें घडे ।
म्हणोनि शाहाण्याचे कुकडे । कळों आलें ॥ ३६ ॥
अखंड आपणा सांभळिती । क्षुल्लकपण येऊं नेदिती ।
थोर लोकांस क्षमा शांति । अगत्य करणें ॥ ३७ ॥
अवगुणापासीं बैसला गुणी । आवगुण कळतो ततक्षणीं ।
विवेकी पुरुषाची करणी । विवेकें होते ॥ ३८ ॥

उपाये परियाये दीर्घ प्रेत्न । विवेकबळें नाना येत्न ।
 करील तयाचें महिमान । तोचि जाणे ॥ ३९ ॥
 दुर्जनीं वेवदरून घेतला । बाश्कळ लोकीं घसरिला ।
 विवेकापासून चवला । विवेकी कैसा ॥ ४० ॥
 न्याये परियाये उपाये । मूर्खांस हें कळे काये ।
 मूर्खाकरितां चिवडा होये । मज्यालसीचा ॥ ४१ ॥
 मग ते शाहाणे नीट करिती । स्वयें साहोन साहविती ।
 स्वयें करून करविती । लोकांकरवीं ॥ ४२ ॥
 पृथ्वीमधें उदंड जन । जनामधें असती सज्जन ।
 ज्यांकरितां समाधान । प्राणीमात्रासी ॥ ४३ ॥
 तो मनोगतांचीं आंगें जाणे । मान प्रसंग समये जाणे ।
 संतप्तालागीं निवऊ जाणे । नाना प्रकारें ॥ ४४ ॥
 ऐसा तो जाणता लोक । समर्थ तयाचा विवेक ।
 त्यचें करणें कांहीं येक । जनास कळेना ॥ ४५ ॥
 बहुत जनस चलवी । नाना मंडळें हालवी ।
 ऐसी हे समर्थपदवी । विवेकें होते ॥ ४६ ॥

विवेक एकांती करावा । जगदीश धारणेनें धरावा ।
 लोक आपला आणी परावा । म्हणोंचि नये ॥ ४७ ॥
 येकांती विवेक ठाई पडे । येकांतीं येत्न सांपडे ।
 येकांती तर्क वावडे । ब्रह्मांडगोळीं ॥ ४८ ॥
 येकांती स्मरण करावें । चुकलें निधान पडे ठावें ।
 अंतरात्म्यासरिसें फिरावें । कांहीं तरी ॥ ४९ ॥
 ज्यास येकांत मानला । अवघ्या आधीं कळे त्याला ।
 त्यावेगळें वडिलपणाला । ठवचि नाहीं ॥ ५० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 श्रोताअवलक्षणनिरूपणनाम समास दहावा ॥
 ॥ दशक अठरावा समाप्त ॥

Encoded and proofread by Vishwas Bhide.

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
 Last updated October 15, 2005